

ВИДАВЦІ:

Управління освіти
Полтавської обласної
державної адміністрації

Полтавський обласний
інститут післядипломної
освіти педагогічних
працівників

РЕДКОЛЕГІЯ:

С.Ф.Клепко (головний редактор),
І.І. Бажан, А.І. Бардаченко,
О.А. Білоусько, Л.М. Булава,
І.Д. Гончаренко, С.В. Горбаньова,
В.М. Золотухіна, В.Р. Ільченко,
М.Д. Култаєва, Н.І. Ляшенко,
П.І. Матвієнко, В.Ф. Моргун,
І.В. Охріменко, М.М. Рогожа,
Н.М. Тарасевич, В.В. Чирка

Відповідальний секретар:

І.О. Кіптілий

Літературний редактор:

Л.Ф. Українець

Технічний редактор:

О.В. Тимчук

Макет та верстка:

О.В. Горбенко

Оператори:

Н.Ю. Землякова, Г.І. Ковіка,
А.М. Нагорна

Відповідальність за підбір і виклад
фактів у підписаних статтях несуть
самі автори. Висловлені в цих стат-
тях думки можуть не збігатися з
точкою зору редколегії.

Рукописи не горять, але і не по-
вертаються.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

☎ 314029, Полтава,
вул. Жовтнева, 64
☎ тел. (05322) 7-26-08;
тел./факс: 2-49-56
e-mail: redpm@ipe.poltava.ua

Реєстраційне свідоцтво:
ПЛ № 51 від 17 лютого 1994 року.

© ПОПОПП

Підписано до друку 15.07.1996
Друк офсетний. Формат 61x80 1/8
Ум. друк. арк. 9,6.
Зам. №
Друкарня "Гротеск"
АТ "Універсал-Ф", 314000,
м. Полтава, вул. Леніна, 4а.

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

Діти - філософи (реферат книги Х.-Л. Фрезе) 2

УКРАЇНСЬКЕ КОЛО

Невідомий Україні відомий філософ В.В. Лесевич П.Г. Довгопол 10
Філософські та соціологічні погляди В.В. Лесевича С.В. Шейко 13

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Про дидактику викладання філософії 16
Потяг до філософії у школах Полтавщини Н.В. Настенко 18
Філософія для дітей Н.С. Юліна 20
"Довкілля" - філософія для дітей
К.Ж. Гуз, Р.І. Гутовська, С.І. Собакар 24
Еволюційна наука проти креативної науки 28
Тим, хто вивчає релігієзнавство 37
Патріотичне виховання учнівської молоді в польських школах
В.І. Герасимчук 38
Про кадри філософської освіти О.М. Кривуля 41

РЕГІОМЕТОДИКА

Діяльність Гегеля в Нюрнберзькій гімназії Куно Фішер 42
Потаємна філософія педагогіки А.С. Макаренка
Л.Ф. Пашко, В.Д. Бардінова 46

ДОВІДКИ "ІМ"

Методичні рекомендації до нового навчального року: 49
1. Працівникам методичних кабінетів 49
2. Директорам шкіл та шкіл-інтернатів 49
3. Заступникам директорів шкіл із навчально-виховної роботи 50
4. Педагогічним працівникам
навчально-виховних закладів нового типу 51
5. Дошкільне виховання 52
6. Учителям початкових класів 54
7. Учителям біології 54
8. Учителям географії 54
9. Учителям математики 55
10. Учителям фізики 55
11. Учителям хімії 56
12. Учителям української мови та літератури 56
13. Викладачам інтегрованого курсу "Українознавство" 57
14. Учителям російської мови, російської та зарубіжної літератури ... 58
15. Учителям іноземної мови 58
16. Організаторам виховної роботи, класним керівникам 59
17. Педагогічним працівникам для роботи з фізичного виховання 59
18. Учителям музики 60
19. Учителям образотворчого мистецтва 60
20. Педагогічним працівникам позашкільних закладів 60

ЧИТАЛЬНИЙ ЗАЛ 61

ОГОЛОШЕННЯ

Науково-практичні конференції ПОПОПП 64

ФІЛОСОФСЬКІ ТА СОЦІОЛОГІЧНІ ПОГЛЯДИ В.В. ЛЕСЕВИЧА

С.В. Шейко

Володимир Вікторович Лесевич — відомий український філософ, соціолог, громадський діяч другої половини XIX століття. Лесевич прожив шістьдесят вісім років — народився 15 січня 1837 року, в селі Денисівка Лубенського повіту на Полтавщині, помер 13 листопада 1905 року в місті Києві. Після закінчення гімназії та Інженерного (військового) училища відбував службу в інженерних військах на Кавказі, а потім навчався в російській академії Генерального штабу, закінчивши яку в 1861 році пішов у відставку. Після цього, поселившись у своєму маєтку на Полтавщині, Лесевич засновує там школу для селян, сам бере активну участь у педагогічному процесі, стверджуючи на практиці свій власний педагогічний науково-позитивний метод навчання, а також забезпечує відкрити ним школу солідним капіталом.

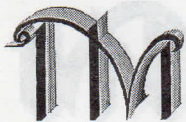
У подальшому філософ-позитивіст переїжджає до столиці Російської Імперії — Петербурга, де в 70-х роках минулого століття бере активну участь у науковому житті сучасного йому суспільства, пише такі праці: “Нариси розвитку ідеї прогресу” (1867), “Позитивізм після Конта” (1869), “Новітня література позитивізму” (1870), “Досвід критичного дослідження основоначал позитивної філософії” (1877), “Листи про наукову філософію” (1878). За свою громадську діяльність, та за зв’язок із народницьким рухом В.В. Лесевича з 1879 року було заслано до Сибіру, а потім він мав дозвіл на проживання в таких містах Російської Імперії, як Казань, Полтава, Твер. З 1888 року філософ знову працює в Петербурзі, відновлює свої попередні зв’язки переважно з діячами ліберальних кіл. Зійшовшись на філософсько-соціологічному ґрунті з відомими народниками, науковими діячами та літераторами — М.К.Михайловським і В.Г.Короленком, Лесевич стає одним із основних співробітників народницького журналу “Російське багатство”.

Філософську творчість В.В.Лесевича умовно потрібно поділити на два основні періоди. У 60-70-х роках він був провідним позитивістом, активним пропагандистом ідей Огюста Конта. Із кінця 70-х років минулого століття філософський розвиток Лесевича прямує в бік неокантіанства і емпіріокритицизму, за що він отримує підтримку та розуміння від свого недавнього філософського противника, відомого творця “метафізики всеєдності” В.С. Соловйова. Так, Соловйов схвалює свого першого опонента Лесевича за відстоювання ним позитивістського напрямку на протипагу матеріалізму та за перехід від позитивної до критично-наукової філософії. “Від Конта до Канта — цей хронологічний регрес, — пише Соловйов, — є, звичайно, величезний прогрес філософського розуміння” [6, Кн. 2-3, С.21]

Перші двадцять років своєї філософської біографії В.А.Лесевич присвятив пропаганді філософсько-соціологічної концепції Конта. На його думку позитивна філософія Конта являє собою всю сукупність людського знання. Вона становить таке світоспоглядання, що охоплює весь світ як пов’язану єдність, “керуючись властивими йому законами відкритими з допомогою наукового метода”. [9.297]. Лесевич у працях Конта виділяє “верхній поверх філософського світорозуміння”, який ґрунтується на позитивних висновках природничих і соціальних наук. У філософському трактаті “Позитивізм після Конта” Лесевич указує на те, що “прогрес наук у нашому столітті дав можливість у кінцевому разі здійснити перехід від метафізичного світосприйняття до наукового”. [4, т.1, с.47]. Класичний позитивізм Конта привертає увагу Лесевича критикою теології та метафізики. Стаючи на емпіричну точку зору, український філософ визнає за достовірне тільки конкретний факт, а засобами його відображення стають лише чуттєвий досвід і просте спостереження. “Отже, — пише Лесевич, — предметом вивчення позитивної філософії є дійсність... тобто та частина Всесвіту чи космосу, яка певною мірою має змогу в просторі і часі підлягати нашому спостереженню і досвіду” [4, т.1, 56]

Філософ-позитивіст розділяє всі явища на ті, що знаходяться незалежно від людини, і ті, що стосуються самої людини, суб’єкта пізнання, що спостерігає і стверджує ці явища. Дійсність та реальність явищ зовнішнього світу виводиться Лесевичем не із їх об’єктивного існування, а, навпаки, із суб’єктивного, чуттєвого сприйняття. Тому гносеологічна позиція автора має глибокі суб’єктивістські впливи. На протипагу матеріалістичній філософії, що визначає істину як результат відображення дійсності, вітчизняний мислитель розуміє істину як логічне поняття, феномен людської свідомості. Безумовно, правильно констатує той факт, що “без людини або, точніше, без науки... істина неможлива”. [4, т.1, С. 57], оскільки істина “не є ні чимось абстрактним, ні чимось таким, що може існувати незалежно від людського розуму; істина, навпаки, є поняття відносно й умовне, результат спостереження і досліду”. [2.360]

Критерієм істини виступає потреба позитивної філософії аналізувати всі явища в їхній синтетичній єдності, сукупності. Уважно відокремлюючи в явищах випадкове від необхідного, філософ-позитивіст отримує те, що в науці має назву закону. Необхідність існування закону не має ніякого об’єктивного змісту, вона становить винятково функцію свідомості, яка має властивість стверджувати ряди “однорідних”, пов’язаних між собою явищ. ґрунтуючись на знанні про закони, на думку Лесевича, позитивна філософія має змогу розділити всі природні явища за певними групами. До першої групи належать математико-фізичні явища, тобто загальні властивості матерії, їм відповідає математика, астрономія, фізика. До другої групи мис-

литель відносить хімічні явища, які вивчає хімія, до третьої — органічні, життєві явища, що вивчаються біологією і соціологією.

Основою є класифікація природних явищ та наукових знань про них, Лесевич створює власний "синтез наук", свою "класифікацію".

Систематизація наукового знання має пояснювати, яким чином з'являється позитивна філософія. "Класифікація наук, — указував Лесевич, — має дуже важливе значення для позитивної філософії: вона вносить у вивчення дійсності методичний устрій і, визначаючи для кожної науки її місце в цьому загальному ладі, прагне до встановлення розуміння значення і сенсу, як для кожної науки окремо, так і для загального синтезу філософії для цих наук, який є не що інше, як позитивна філософія" [4, т.1, С.59-60]. На думку вітчизняного мислителя, кожна наука, якщо розглядати її через ряд сходжень, ґрунтується на істинах попередніх наукових досліджень і сама, у свою чергу, слугує підґрунтям для подальшого розвитку наукового знання. Виходячи з цього, Лесевич вважає за доцільне підкорити "всю масу конкретних наук" невеликій кількості наук абстрактних, пов'язаних між собою згідно з природньою градацією як частина з цілим. Згідно поглядів філософа "вся піраміда людського знання, розпочинаючись із уявлень і закінчуючись філософією, є чимось цілісним, зв'язаним і неперервним, між частинами котрого існує відповідна взаємодія". [2.361]

За визначенням філософа-позитивіста, предметом філософії є "світоспоглядання, що складається із методичного устрою філософій наук, охоплюючи всю сукупність позитивного знання" [4, т.1, С.68]. Із визначення випливає той факт, що позитивісти прагнуть звести весь зміст філософського знання до стиснутої суми даних конкретних наук, заперечуючи їй право на самостійне існування. Крім того, позитивістське вирішення проблеми предмета філософії спростовує дійсне філософське значення ка-

сифікації наук, яке ґрунтується на об'єктивному відображенні взаємозв'язків та синтетичному поєднанні наукового знання. Для позитивістів систематизація наук в певній мірі визначається простою сумою, набором окремих фактів.

Сам Лесевич чітко протиставляє науку як вираз "позитивного знання", "метафізиці", що ґрунтується на "уявному знанні". З такої позиції Лесевич виступив проти поглядів молодого В.С. Соловйова як опонента на захисті останнім магістерської дисертації: "Криза західної філософії (проти позитивістів)". У своїй відповіді Лесевичу Соловйов звертає увагу на те, що у "метафізиці взагалі" є невичерпна внутрішня сила, тому має право на свою подальшу розробку [8, т.1, С.208-209]. А подальшу розробку позитивізму Соловйова також ніколи не заперечував.

Заслугу ж Лесевича творець "метафізики всеєдності" вбачає в тому, що він переніс на вітчизняний ґрунт французький та англійський позитивізм, який стверджував розумний скептицизм, а також давав можливість "піднятися над неогрунтованими ідеалістичними і матеріалістичними догмами" [6.Книга 1, С.118].

Перший період філософської еволюції В.В. Лесевича завершується на початку 80-х років минулого століття. Після цього філософ-позитивіст звертається переважно до німецько-австрійської філософської традиції, до праць Маха, Авенаріуса і Петцольда. На думку Лесевича, послідовники Конта зупинили розвиток позитивної філософської системи. Вищу фазу позитивної філософії вітчизняний мислитель убагає в науково-критичній філософії неокантіанства та в емпіріокритицизмі. Ця стадія розвитку позитивізму відповідає науковому його стану, має всі засоби для повного здійснення всіх його гуманістичних устремлінь. Лесевич вбачає закономірність переходу від розитивізму Конта до емпіріокритицизму, що необхідно із "позитивної схеми наук перебудуватися в систему критичного реалізму". [9.299]

В.В. Лесевич нову свою позицію позитивіста-емпіріокритика обґрунтував в працях: — "Етюди і нариси" (1886), "Що таке наукова філософія?" (1891), "Емпіріокритицизм як єдина наукова точка зору" (1909).

Емпіріокритицизм Лесевича продовжує захищати "науку від метафізики", тобто від несвідомого, стихійного матеріалізму та ідеалізму, прагнучи до ствердження абсолютного. Філософ, переходячи на позиції емпіріокритицизму, продовжує розвивати свою "наукову філософію" на основі синтетичного поєднання позитивізму і неокантівського критицизму. У творах другого періоду своєї філософської творчості Лесевича досить велика увага приділяється аналізу основних понять філософії емпіріокритиків: — "чистий досвід", "принципова координація "елементи світу", "інтросекція".

У філософії емпіріокритицизму Лесевича, більше ніж в концепції самого Авенаріуса, чуттєвість виноситься за межі пізнавального процесу як щось "неповинне". Чуттєве пізнання визначається не об'єктивно, а лише як "суб'єктивний елемент", що підлягає "очищенню" від "метафізичної" сутності протилежностей суб'єкта та об'єкта, від дуалізму об'єктно-суб'єктивних стосунків. Істину Лесевич розуміє не як результат відображення дійсності, а як феномен людської свідомості, а свої філософські погляди мислитель називає "критичним реалізмом", чи новою фазою розвитку позитивізму. Основною формою виразу "наукової філософії" є таке судження філософа — "все є досвід — досвід є все".

Визначаючи значення та історичне місце наукової філософії в праці "Що таке наукова філософія?", Лесевич писав: "Філософські гіпотези, по своїй суті, постійно повторюють одна іншу, таким чином, що в них можливо встановити три головних типи: гіпотеза про неорганічний світ, що відповідає матеріалізму, про органічний світ — сенсуалізму і, накінець, про надорганічний світ — відповідає ідеалізму.

Це закон про три типи метафізики. Розвиток філософії веде нас від філософії незнання через філософські системи, що відповідають повному циклу наук, до наукової філософії. Головне призначення позитивізму полягає в тому, що подальшою розробкою абстрактних наук і їх спеціальних філософій наближається час, коли від теперішнього світонерозуміння чи напіврозуміння можна буде перейти до повного і ясного споглядання загальних зв'язків усіх явищ. Звідси бачимо, що філософія наук належить майбутньому. Зараз можливі лише науково-філософської системи" [5, С.23]

Суб'єктивний спосіб мислення В.В. Лесевич переніс на аналіз соціальних явищ. Він був захисником "суб'єктивного методу в соціології". Зміст цього методу полягає в тому, що оцінка судження про суспільство ґрунтується не на "чистому знанні", а на знанні, що виступає "основою діяльності" суб'єкта. Філософ вважає, що XIX століття передусім є "століттям боротьби за вільний, самобутній розвиток людського суспільства і людини, як окремої особистості". [2.359] Проте головним недоліком соціологічної концепції Лесевича було те, що філософ у людській діяльності не розумів значення морально-етичних стосунків між людьми, а також не мав загального критерія для об'єктивної оцінки вчинків, поведінки осіб у суспільстві.

Однак потрібно сказати, що В.В. Лесевич мав репутацію ерудита у філософії та соціології серед своїх сучасників. У свій час він був, зі слів відомого дослідника історії філософії В.Ф. Асмуса "одним із самих уважних і знаючих спостерігачів розвитку суспільної думки і разом з тим знавцем та переконаним прибічником позитивізму" [1, т.1, С.251]. Мисленник завжди на перший план ставить науку. Вона, на його думку, розглядає "соціальну систему метою всієї роботи". [2.360]. Критерієм суспільного прогресу, розвитку "промисловості, мистецтва, моралі й політики" є рівень "розумової діяльності і характер її спрямування". [Там же]

Лесевич здійснював великий вплив на сучасників, на становлення філософського світогляду Михайловського, Грота, Оболенського, а також на інших вітчизняних філософів-емпіріокритиків та неокантіанців. Визначний дослідник української філософії Д.І. Чижевський у

"Нарисах історії філософії на Україні" високо оцінював досягнення "критичного реаліста" Лесевича в розділі "Філософія на послугах наук". [Див.:1,1]

По закінченню розгляду філософських та соціологічних поглядів Лесевича потрібно зазначити, що вітчизняний мисленник, котрий народився і довгий час жив й працював на Полтавщині зробив чималий внесок у розвиток наукової філософії та соціологічної, педагогічної думки, що ґрунтувалася на позитивістських методах пізнання.

Так розвиток філософського знання в історичному контексті завжди прямував через складні процеси поєднання основних підходів розуміння її предмета до певного органічно-цілісного вигляду. В одні історичні часи предмет філософії визначався як суто науковий, причинно-детермінований набором окремих фактів (емпіризм), або ж логіко-понятійним, апіорними схемами (раціоналізм). В інші періоди історичного розвитку, (або ж, навіть, одночасно) філософія інтерпретувалася, як щось вище, змістовніше за позитивну науку, тобто завжди існувало нераціоналістичне пояснення її предмета та основних проблем (логос Платона, романтизм Шелінга, ірраціоналізм Шопенгауера і К'єркегора, "філософія серця" Юркевича, "метафізика всеєдності" В.С.Соловйова, Флоренського, інтуїтивізм Бергсона і Лоського). Проте збагачення філософії і її подальший розвиток як раз і відбувається завдяки єдності протилежних підходів до визначення її суті. В цьому ми вбачаємо актуальність і необхідність глибокого вивчення філософської та соціологічної творчості нашого земляка — Володимира Вікторовича Лесевича. Його науково-критичне розуміння філософського знання має право на своє існування в сьогодинішньому становленні філософського мислення, а також в подальший розробці основних цих методів пізнання в майбутньому.

Філософська доробка Лесевича повинна бути відшукана, систематично опрацьована, перекладена на українську мову і звичайно надрукована у вигляді збірок його філософських та соціологічних творів. Наукові праці українського філософа обов'язково знайдуть свого читача, дослідника і послугують відродженню духовної культури та філософського збагачення нашого народу. ■

Література

1. Асмус В.Ф. Борьба течений в Московском университете в 70-х годах XIX века // Асмус В.Ф. Избранные философские труды. — Т. I. — М.: Изд-во Московского университета, 1969. — С. 238-266.

2. Історія філософії України. Хрестоматія. — Київ, "Либідь", 1993. — С. 359-363.

3. Ленин В.И. Материализм и эмпириокритицизм // Полн. собр. соч. — Т. 18. — 526 С.

4. Лесевич В.В. Собрание сочинений. — Т. I-3. — М.: 1915-1917.

5. Лесевич В.В. Что такое философия? — СПб, 1891. — 188 с.

6. Лукьянов С.М. О Вл.С. Соловьеве в его молодые годы. Материалы к биографии. Книга первая. — М.: "Книга", 190. — 442 с.; Книга вторая и третья. Выпуск I. — М.: "Книга", 1990. — 191 с.; 366 с.

7. Соловьев В.С. Кризис западной философии (против позитивистов) (1874) // Собр. соч. и писем в 15 томах. — Т. I. — М.: 1992. — С.27-170.

8. Соловьев В.С. Странное недоразумение (ответ г. Лесевичу) (1874) // Собр. соч. и писем в 15 томах. — Т. I. — М.: 1992. — С. 206-215.

9. Ткачев П.Н. Кладзы мудрости российских философов. — М.: "Правда", 1990. — 638 С.

10. Философы России XIX-XX столетий. — М.: "Книга и бизнес", 1995. — С. 338.

11. Чижевський Д.І. Нариси з історії філософії на Україні. — К.: Вид-во "Орія" при УКСП "Кобза", 1992. — 230 с.

12. Шкурин П.С. Позитивизм в России XIX века. — М.: Изд-во Московского университета. — 1980. — 416с.